

Beter onderwijs voor meer- en hoogbegaafde leerlingen in het Amsterdamse voortgezet onderwijs

Joost Verdonkschot, Hetty Mulder, Januari 2020

Hoogbegaafdheid en de basisondersteuning

Aandacht voor onderwijs aan meer- en hoogbegaafde leerlingen valt bij de Amsterdamse scholen voor voortgezet onderwijs onder de basisondersteuning. Dit geldt sinds 2018 niet alleen voor havo- en vwo-scholen maar voor alle onderwijsniveaus. Een invulling van wat die aandacht en ondersteuning precies inhoudt is (nog) niet gegeven, dat is aan de scholen. Het project “Begaafde leerlingen in het primair en voortgezet onderwijs” dat het Samenwerkingsverband voortgezet onderwijs Amsterdam-Diemen uitvoert in samenwerking met het Samenwerkingsverband primair onderwijs Amsterdam-Diemen ondersteunt scholen bij het invullen van die basisondersteuning. Dat doen we onder andere in samenwerking met zogenaamde voorhoedescholen die wij daartoe faciliteren en ondersteunen. We vragen de scholen om in ieder geval de volgende zaken op orde te hebben: beleid op het gebied van hoogbegaafdheid, opgenomen in het Schoolondersteuningsprofiel en/of het Schoolplan, een expert voor hoogbegaafdheid die tevens aanspreekpunt is voor mentoren, docenten, leerlingen en ouders, een koppeling naar ZAT en zorgteam en goede contacten met externe ondersteuning, zodat deze direct inzetbaar is.

Stand van zaken

Uit een zogenaamde 0-meting, uitgevoerd door Novilo in 2017¹ blijkt dat bovenstaande zaken nog lang niet altijd aanwezig zijn op scholen. Een meerderheid van de Amsterdamse scholen geeft in dit onderzoek zelf aan behoefte te hebben aan meer kennis en vaardigheden om met deze leerlingen om te gaan en om zich verder te willen professionaliseren op dit terrein. Ruim de helft van de ondervraagde scholen geeft aan Basisondersteuning te bieden op het gebied van hoogbegaafdheid, of in ieder geval elementen van die Basisondersteuning. Bij veel scholen ontbreken echter nog belangrijke componenten van de Basisondersteuning. Veel scholen geven in het onderzoek ook zelf aan de Basisondersteuning niet op orde te hebben. Vijftien van de 25 ondervraagde scholen ambiëren een hoger ondersteuningsniveau en 24 van de 25 scholen die gereageerd hebben willen scholing op één of meerdere vlakken.

¹ *Ondersteuning van hoogbegaafde leerlingen in het Amsterdamse voortgezet onderwijs. Nulmeting in opdracht van Samenwerkingsverband VO Amsterdam-Diemen, Novilo/VO op Niveau, M. Kabki, maart 2017*

Wat is hoogbegaafdheid en hoe gaan wij daarmee om in ons project?

Hoogbegaafdheid is een onderwerp waar al veel onderzoek naar gedaan is en waar ook diverse definities van bestaan. Hoogbegaafdheid is dan ook een complex begrip, dat moeilijk te definiëren is en zich lastig laat begrenzen. Aandacht voor hoogbegaafdheid is nodig omdat deze leerlingen speciale leerbehoeften hebben. Wanneer scholen deze niet tijdig herkennen en het leren hierop afstemmen, kunnen leerlingen grote (leer)problemen krijgen, is er een risico op afstromen naar een lager niveau en zelfs op uitstromen en thuis komen te zitten. Aandacht voor het onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen past dan ook bij programmaliijn 1 van het ondersteuningsplan van het Samenwerkingsverband en de activiteiten in ons project zijn gericht op preventie door tijdige herkenning en het bieden van een passend leeraanbod. Het is van belang om onderwijs te bieden waarbij deze talentvolle leerlingen goed tot hun recht komen. Daarbij is het minder belangrijk te meten en te weten in welke mate leerlingen hoog- of meerbegaafd zijn. Het gaat om het aansluiten bij hun leerbehoeften. Bij het Samenwerkingsverband gaan wij voor wat betreft de omschrijving van hoogbegaafdheid uit van de recente inzichten van Betts en Neihart² die door toonaangevende instituten als het Centrum voor Begaafdheidsonderzoek in Nijmegen (CBO) en Nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling (SLO) ook gehanteerd worden. Betts en Neihart onderscheiden zes verschillende typen hoogbegaafdheid en houden, naast een aantal andere kenmerken, een basisondergrens van een IQ van 130 aan

Uit een onderzoek van het Kohnstamm Instituut uit 2017³ blijkt dat deze ondergrens nationaal en internationaal gehanteerd wordt. Wanneer we van deze ondergrens uitgaan hebben we het in Amsterdam over 2,5% van de schoolpopulatie. Dat zijn in het voortgezet onderwijs ruim 800 leerlingen.

In ons project richten we ons met de scholen echter ook op leerlingen die niet op IQ getest zijn, of die wellicht op specifieke terreinen een hoge begaafdheid demonstreren. Het gaat er immers om dat al deze leerlingen onderwijs krijgen dat past bij hun specifieke leerbehoeften.

Waar vinden we deze leerlingen en hoe herkennen we ze?

Vaak wordt gedacht dat dergelijke leerlingen alleen op gymnasia of vwo-afdelingen zitten. Dit is een misvatting. Hoogbegaafde leerlingen komen voor op alle schooltypen, ook op het vmbo en in het voortgezet speciaal onderwijs. En... hoogbegaafde leerlingen vallen zoals gezegd nogal eens uit en komen thuis te zitten. Aandacht voor meer- en hoogbegaafde leerlingen in de vorm van het passend onderwijzen in het primair én voortgezet onderwijs is dan ook geen luxe maar een noodzaak. En deze aandacht proberen we in het gezamenlijke project van de samenwerkingsverbanden primair en voortgezet onderwijs te vergroten en te verbeteren. Voor leerlingen die we heel snel en makkelijk herkennen als hoogbegaafd is dat niet zo ingewikkeld. De leerlingen die overal fluitend en snel doorheen gaan, roepen dat het allemaal te makkelijk is, en dat ze meer en andere zaken willen leren, die kun je laten verbreden en versnellen. Die kun je in het voortgezet onderwijs een extra aanbod doen (Robotica, programmeren, Chinees, proefstuderen, in meer vakken examen laten doen, eigen projecten laten kiezen etc.). Maar leerlingen die niet direct herkenbaar zijn als hoogbegaafd, de onderpresteerders, de lastpakken qua gedrag, de leerlingen met een combinatie van begaafdheid en een stoornis in het autistisch spectrum, die leerlingen vragen om heel andere inspanningen op het gebied van passend onderwijzen. Om nog maar niet te spreken over leerlingen die met zichzelf in de knoop zitten, voelen dat ze anders zijn, gepest worden etc. maar waarbij niemand ooit aan hoogbegaafdheid gedacht heeft. Dat zijn de echte uitdagingen voor het onderwijs en dat vraagt om professionaliteit op scholen die nog niet altijd aanwezig is.

² (Betts & Neihart (2010): *Herziene profielen van Begaafden en Getalenteerden (SLO Conferentie 2013)*, naar: George T. Betts and M. Neihart (1988), *Profiles of the gifted and talented. Gifted Child Quarterly*, 32(2), 248 – 253.)

³ *Onderwijsaanbod voor hoogbegaafde leerlingen in Amsterdam en Diemen,, Kohnstamm instituut, Amsterdam, maart 2017*

De goedgekeurde subsidieaanvraag en onze projectactiviteiten

In de subsidieaanvraag van het Samenwerkingsverband “Begaafde leerlingen po en vo” wordt geen formeel onderscheid gemaakt tussen meer- of hoogbegaafdheid. De titel, goedgekeurd en zelfs mede aangegeven door de subsidieverstrekker, geeft al aan dat leerlingen die via de scholen bij ons project betrokken zijn niet formeel hoogbegaafd (= getest) hoeven te zijn. We hebben volledig de ruimte om dit breder te trekken, getuige bijvoorbeeld ook de aankondigingstekst voor de conferentie van 9 april aanstaande die we vanuit ons project mee organiseren.

“Begaafde leerlingen vinden we op alle scholen voor primair en voortgezet onderwijs. Bepaalde typen begaafde leerlingen zijn gemakkelijk te herkennen, die vragen altijd om meer en moeilijker werk. Maar sommige begaafde leerlingen voelen zich onbegrepen of snappen zichzelf niet en vertonen gedrag dat we in eerste instantie helemaal niet met begaafdheid associëren. Enkele leerlingen stromen af of komen zelfs thuis te zitten. Voor leraren van al deze typen begaafde leerlingen organiseren we deze conferentie.

De belangrijkste vraag is: hoe kunnen we zo goed mogelijk aansluiten bij de behoeften van begaafde leerlingen binnen ons onderwijs? Waar liggen de kansen en wat is haalbaar binnen het basis- en voortgezet onderwijs. En: hoe kunnen we de samenhang tussen beiden versterken?

Laat je inspireren met ‘good practices’, kennis en ervaringen én ontmoet elkaar. Het wordt een gevarieerd middag/avondprogramma, met onder andere een keynote-lezing van Luk Dewulf (auteur van ‘Ik kies mijn talent’). En workshops van professionals uit het Amsterdamse onderwijsveld die hun sporen hebben verdiend op het gebied van begaafdheid in de praktijk.”

De titel van onze subsidieaanvraag, “Begaafde leerlingen po en vo”, laat zien dat we in ons project samenwerken met het primair onderwijs. Dit is ook hard nodig. Leerlingen zijn al (hoog)begaafd als ze het voortgezet onderwijs binnen komen en vroegtijdige signalering en samenwerking kunnen heel preventief werken en problemen voorkomen.

In samenwerking met het Samenwerkingsverband primair onderwijs Amsterdam Diemen werken wij voor de meer- en hoogbegaafde leerlingen in Amsterdam tussen 2019 en 2023 aan de volgende zaken.

- Wij faciliteren en ondersteunen projecten van zogenaamde voorhoedescholen voor meer- en hoogbegaafde leerlingen. Dit zijn op dit moment zes scholen, met twee nieuwe zijn we vergevorderd in gesprek. Doel van de projecten is kennisdeling en netwerkvorming.
- Het Samenwerkingsverband biedt docenten een breed pakket aan scholingsmodules en professionaliseringsmogelijkheden om hoogbegaafdheid te signaleren en goed onderwijs voor die leerlingen in de scholen te organiseren. Doel is in ieder geval dat eind 2020 ongeveer 150 docenten beter toegerust zijn op de begeleiding van meer- en hoogbegaafde leerlingen. Speciaal aandachtspunt daarbij is de overstap van (hoog)begaafde leerlingen van het primair naar het voortgezet onderwijs.
- Naast het brede scholingsaanbod voor docenten zet het Samenwerkingsverband, met het opleiden van minimaal één hoogbegaafdheidsexpert per school, in op verdieping van de deskundigheid. Dit doen we door het aanbieden van een volledige jaaropleiding tot Talentcoach. Uiteindelijk doel is dat over vier jaar elke school voor voortgezet onderwijs in Amsterdam minimaal een hoogbegaafdheidsexpert in huis heeft.
- In 2020 onderzoeken we door middel van een onafhankelijk onderzoek wat de beste manier is om hoogbegaafde leerlingen uit het primair onderwijs, die al op jonge leeftijd door de leerstof heen zijn, een optimale overgang naar het voortgezet onderwijs te bieden.
- Met het oog op leren van elkaar organiseert het Samenwerkingsverband samen met de gemeente Amsterdam en Het ABC een conferentie over meer- en hoogbegaafde leerlingen voor leerkrachten en docenten in het primair en het voortgezet onderwijs op 9 april 2020.

Resultaten van de conferentie zijn het tonen van good practices, kennisdeling en netwerkvorming.

- In het project Hoogbegaafdheid gaat het Samenwerkingsverband met de scholen na wat de mogelijkheden zijn om in het voortgezet onderwijs een extra aanbod voor begaafde leerlingen bovenschools te verzorgen.
- Er vindt in het kader van het project Hoogbegaafdheid in de eerste helft van 2020 een extra onderzoek plaats naar het detecteren, stimuleren en begeleiden van niet zo opvallende (hoog)begaafde leerlingen, met name onderpresteerders en risicoleerlingen, maar vooral ook naar meisjes en leerlingen met een niet-westerse achtergrond. In de tweede helft van 2020 gaan we vanuit het Samenwerkingsverband de bevindingen uit dit onderzoek delen en implementeren.